

PAGRINDEŠ MITOLOGIJOS TYRIMUS

Šių metų sausio 1 dieną profesorius Norbertui Vėliui būtų sukakę septyniasdešimt penkeri. Tačiau jau septyniolika metų jo nėra tarp mūsų. Daugelis prisimena netikėtai užklupusią žinią apie jo mirtį 1996 metais Joninių išvakarėse. Norbertui Vėliui tebuvo penkiasdešimt aštuoneri. Dar prieš kelias dienas jis atrodė kaip visada darbingas, trykštantis energija ir kūrybingumu, be atvangos organizuojantis, buiriantis, kviečiantis, raginantis...

Vėliaus moksliniai tyrimai tautosakos ir mitologijos srityse buvo pasiekę kulminaciją: paskelbta gausybė straipsnių ir mokslo studijų, įvairių vietovių kraštotyринių monografijų, tautosakos rinkinių. Išleisti tritomės chrestomatijos *Lietuvių mitologija* pirmieji du ir parengtas trečiojo tomo projektas, sukaupia gausybę medžiagos keturių tomų fundamentaliai leidiniui *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*. Pirmasis jo tomas pasirodė 1996-aisiais, Vėliaus mirties metais. Toliau *Šaltinių* publikavimu rūpinosi jo bičiuliai ir pasekėjai, kurių triūso dėka šiandien jie prieinami visiems besidomintiems. Be gausių publikuotų darbų, liko daug ir neskelbtų. Po Vėliaus mirties jau yra pasirodžiusios keturiolika jo knygų.

Sausio 15 dieną Rotušėje Vilniaus etninės veiklos centras surengė atminimo vakarą Norberto Vėliaus 75-osioms gimimo metinėms paminėti. Susirinko daug jo bendraminčių, bičiulių, kraštotyринinkų, daly-

vavo ir artimieji. Dar iki renginiui prasidedant, salės šone susimetęs būrelis dainavo. Tarp dainininkų atpažinau ne vieną Vėliaus prieš kelis dešimtmečius rengtų kompleksinių ekspedicijų dalyvį. Būrelis darniai traukė ekspedicijose išmoktas ir pamėgtas dainas, priminusias žaliuosius vasarų peizažus, senus kaimo trobesius, dainininkus, pasakotojus, muzikantus, kam – Dieveniškėse, kam – Merkinėje, kam – Gervėčiuose. Atrodė, atskamba tų laikų vakaronių aidas, nėra tik Norberto Vėliaus...

Tačiau netrukus jis prabilo į mus iš ekrano. Režisieriaus Algirdo Tarvydo sukurtoje kino juostoje „Norbertas Vėlius. Čia ir ten“ jis kalbėjo apie daugelį dalykų, pradėdamas nuo mitologijos svarbos: tai esąs raktas į mūsų kultūrą, ypač – etninę, nes, „nežinant mitologijos, negalima suprasti simbolinio mūsų liaudies meno, nei tautosakos, nei papročių, negalime suvokti netgi dabartinės mūsų kultūros.“ Žvelgdamas tiesiai į susirinkusiuosius, toliau jis kalbėjo: „Mūsų kultūra yra savita dar ir todėl, kad ji yra archajiška. Ji išsaugojo daug tokių bruožų, kuriuos kitos tautos jau yra užmiršę. Ką mes dabar turime savo galvose, savo tradicijoje, daugelis tautų jau nebeturi. Daugelio jų požiūris į gyvybę, į mirtį, į saulę, į dangų, į kaimynus irgi buvo kažkada panašus, bet jis jau yra suniveliuotas, o mes tą savitumą išlaikėm.“ Šias idėjas mokslininkas entuziastingai kartodavo dažna proga, ypač mėgo tai sakyti jaunimui.

Filme Vėlius pasakoja ir apie kompleksinių ekspedicijų pradžią, kaip į jas įsitraukė įvairių sričių mokslininkai – etnografai,

istorikai, religijotyrininkai, o ypač aktyviai – jaunimas. Jis prisiminė: „Kai pamatė, kad pas mus plūsta jaunimas, pradėjomums trukdyti. Su mumis kartu pradėjo vykty saugumo agentai.“ Oficialioji pozicija buvo visai kita: reikia kurti naujus papročius, o ne rinkti ir fiksuoti senuosius, esą jūs, „profesionalai, dirbkite, darykite, bet netraukit į šį darbą jaunimo“.

Filme susitikome ir su į anapusybę išėjusiu etnologu Vaclovu Miliumi. Jo žodžiais, Vėlius „turėjo vieną įgimtą Dievo dovaną, kad galėdavo labai daug, labai sklandžiai ir įdomiai pasakot. Kaip jo kurso draugai sakydavo, jis gali kitus įtikint tu, kuo gal nebūtinai pats tiki“. Šis bruožas, pasak V. Miliaus, labai padėdavo rengiant ekspedicijas. Etnologas žavėjosi kolegų plačiu požiūriu į etninę kultūrą, jos praeitį ir kitimą dabartyje. Vytauto Didžiojo universitete Vėlius įsteigė Etnologijos ir folkloristikos katedrą ir buvo pirmasis jos vadovas.

Po filmo buvo pereita prie kalbų. Pirmiausia į susirinkusiuosius kreipėsi Romualdas Ozolas, sakydamas, kad „visi didieji dalykai prasideda iš sąlyčio su žeme. Tas, kuris tą kontaktą turi, gali pats valdyti, o ne būti valdomas“. Vėlius jautė su žeme itin stiprų ryšį, buvo poetas, ėjo paskui dainas. Kiekvieną akimirką ką nors ėmė ir visa tai sintetino. Jo paliktos *fundamentalijos* – tarsi sunkiasvoriai atramos taškai, be kurių tauta negali išsiversti.

Apžvelgusi salėje pažįstamus veidus, Nijolė Laurinkienė pasidžiaugė, kad bendruomeniškumo ilgesys dar tebėra. „Tik gyvenant tu, apie ką rašai, galima parašyti kažką tikro. Norbertas – mitologas. Jis įvedė šį žodį į mūsų mokslo apyvartą, taip pat ir kitą – *mitologija*. Jis yra lietuvių mitologijos tyrinėjimo pagrindėjas. Norberto Vėliaus dėka mitologija Lietuvoje įgijo mokslo pavidalą. Aštuoniolika metų jis dirbo prie *Baltų mitologijos šaltinių*, juos

vadino savo gyvenimo knyga. Dabar šis keturių tomų veikalas yra ant kiekvieno mitų tyrėjo stalo. Svarbiausia, tai – patikimas veikalas“, – sakė buvusi jo kolegė.

Libertas Klimka Norbertą Vėlių pavadino folkloristinės mitologijos mokyklos kūrėju. Jis prisiminė, kad jaunystėje Vėlius labai mėgęs užkopti tėviškėje ant piliakalnio, atsigulti ant žemės ir žiūrėti į debesis. Man tai priminė Mikalojų Konstantiną Čiurlionį, kuriam taip pat patikdavę stebėti dangumi plaukiančius debesis. Šitaip žvelgiant į dangų, kyla fantastiškiausių minčių. Gal Vėlius jau tuomet ant piliakalnio mąstė apie nežinomas mitines būtybes, kurias ateityje jam bus lemta įvardyti, atskleisti jų prasmę.

Prisiminęs Vėlių kaip talentingą ekspedicijų organizatorių, L. Klimka sakė, kad jis sugebėjo į šį darbą įtraukti su tautosaka visai nesusijusių, tolimų profesijų žmones – inžinierius, fizikus, medikus, kurie tapdavo ištikimais pagalbininkais.

Daug metų kraštotyrai paskyrusi Irena Seliukaitė citavo religijotyrininką Gintarą Beresnevičių, kuris Vėlių yra pavadinęs *kultūriniu didvyriu*. Vieną po kitos leides įvairių vietovių monografijas, kuriose būdavo pateikiama ekspedicijų metu surinkta ir sutvarkyta medžiaga, Vėlius sulaukė griežto cenzūros įsikišimo: spaudai parengta Gervėčių monografija dienos šviesos neišvydo. Ji buvo išleista tik po aštuoniolikos metų (1989). Ir Kraštotyros draugijoje Vėliaus veikla buvo nutraukta, bet jo darbą tęsė kiti žmonės – jo pasekėjai. I. Seliukaitė sakė, kad mums paliktas priesakas taip pat tęsti ir palaikyti šį darbą ir visada *turėti pasekėjų*.

Gražina Kadžytė pasakojo apie profesoriaus siekius surasti tolimuose kraštuose išblaškytus lietuvius, jo ėjimą „per pasaulį“. Ji priminė Norberto Vėliaus ir Aloyzo Vidugirio kelionę į tolimą Čiornąją Padi-

nos kaimą (lietuvių vadinamą Černopadinės) 1963 metais. Ten per dvylika dienų iš lietuvių tremtinių jie užrašė daug vertingos medžiagos, sudarė tris didžiulius rinkinius. Po keliolikos metų į tą kaimą nuvykę „Lituanikos“ klubo nariai lietuvių dar rado, o dar po dvylikos – teliko vien atmintis, jog toks kaimas yra buvęs...

Beje, Norberto Vėliaus Lietuvoje rengtose kompleksinėse ekspedicijose dar spėta užfiksuoti daug tikros, autentiškos tautosakos, kurios dabar nė su žiburiu nerastum. Gausėja kaimų, kuriuose visai nebelikę vietos gyventojų.

Eglė Plioplienė Norbertą Vėlių vadina savo mokytoju. Ji prisiminė, kad tik dėl jo palaikymo buvo įsteigtas Vilniaus etninės veiklos centras. Pradėjus Centrai veikti, iškildavo daugybė klausimų, kuriuos ji drąsiai galėjo aptarti su Vėliumi. Apie viską jo buvo galima klausyti ir gauti atsakymą ar vertingą patarimą.

„Aš norėčiau prikelti nors vieną senelį / Iš kapų milžinų / Ir išgirsti nors vieną, bet gyvą žodelį / Iš senųjų laikų!“ – citavo mėgstamiausią Vėliaus eilėraščių jo žmona, dailininkė Ramunė Vėliuvienė. „Gyvenimas su juo buvo labai intensyvus, labai įdomus. Jis atnešė į mano gyvenimą daug laimės“, – sakė ji. Vėlius mėgdavo kartoti ir kitą Maironio posmą: „Išnyksiu kaip dūmas, neblaškomas vėjo, / Ir niekas manęs neminės!“ ...Betgi minime.

Nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka parengė virtualią parodą „N. Vėliui – 75“, kurioje buvo eksponuojamos profesoriaus knygos, sudaryti, rengti ir redaguoti leidiniai iš Nacionalinės bibliotekos fondų, parodą papildė nuotraukos iš šeimos archyvo, taip pat fotografijos, darytos 1997 metais bibliotekoje vykusios parodos, skirtos Norberto Vėliaus 60-mečiui, metu. Parodą aplankyti internete pakvietė Nijolė Matusevičienė.

Į šį vakarą atvyko ir būrelis Vėliaus kraštiečių: Laukuvos gimnazijos direktorius Vincas Jurgaitis, mokytoja Lina Petkuvienė ir devyniolika mokinių. Išgirdome laukuviškių tarmę, kuria į susirinkusiuosius prabilo mažoji Modesta Pociūtė ir mokytoja Lina Petkuvienė.

Dainomis pradėtas, daina vakaras ir užbaigtas. Janinai Bukantaitei užvedus, visi – tiek kalbėtojai, tiek klausytojai – atsistoję gražiai padainavo Norberto Vėliaus labai mėgtą „Lek gervelė“.

Živilė Ramoškaitė

ICTM LIAUDIES MUZIKOS INSTRUMENTŲ TYRIMŲ GRUPĖS XIX SIMPOZIUMAS

Pastaruoju metu vis daugiau Lietuvos mokslininkų vėl gali išvykti į tarptautines konferencijas, su kolegomis pasidalyti naujausių tyrimų atradimais, konstruktyviose diskusijose atrasti naujų sprendimų, pasisemti patirties. Besibaigiant ekonomikos krizei mokslininkų keliones vis dažniau paremia Lietuvos mokslo taryba, Kultūros ministerija, privatūs fondai ar net pačios institucijos.

Šįmet trys mūsų etnomuzikologės – Lietuvos muzikos ir teatro akademijos lektorė dr. Gaila Kirdienė, Lietuvos edukologijos universiteto prof. dr. Vida Palubinskienė ir Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto vyresnioji mokslo darbuotoja dr. Rūta Žarskienė – dalyvavo Tarptautinės tradicinės muzikos tarybos Liaudies muzikos instrumentų tyrimų grupės XIX simpoziume (*19th Symposium of the ICTM Study Group on Folk Musical Instruments*), kuris vyko kovo 20–23 d. Bamberg mieste, Vokietijoje.

Tarptautinė tradicinės muzikos taryba (*International Council for Traditional Music*,

Iš kairės: Rūta Žarskienė, Vida Palubinskienė
ir Gaila Kirdienė. Bambergas, 2013
Irinos Popovos nuotrauka

sutrumpintai – ICTM) yra viena seniausių tarptautinių nevyriausybinų organizacijų (įsteigta 1947 m. Londone), oficiali UNESCO patarėja. Ji vienija keliolika tūkstančių etnomuzikologų, choreologų, antropologų, sociologų, etnologų ir kitų artimų humanitarinių mokslo sričių tyrėjų iš viso pasaulio ir išsilaiko iš nario mokesčio bei rėmėjų lėšų. Taryba siekia skatinti tradicinės visų šalių muzikos ir šokio tyrimus, atlikimą, dokumentavimą, saugojimą ir sklaidą. Ji organizuoja Pasaulines konferencijas (šiais metais ICTM Pasaulinė konferencija vyks Kinijoje, Šanchajaus muzikos konservatorijoje, koliokvijas, tyrimų grupių susitikimus, rengia ir leidžia periodinį žurnalą ir biuletinį. Tarptautinės tradicinės muzikos taryboje mokslininkai darbuojasi pasidaliję į atskiras tyrimų grupes, kurių skaičius nuolat auga. Dar prieš keletą metų jų buvo dvylika, o dabar jau yra devyniolika veikiančių grupių, kurios viena nuo kitos skiriasi savo tyrimų objektais. Šalia ne vieną dešimtmetį gyvujančių (Tradicinės mu-

zikos istorinių šaltinių, Liaudies muzikos instrumentų, Etnochoreologijos, Afrikos muzikos, Taikomosios muzikologijos ir kt.) susikūrė naujos, šiandieninės visuomenės poreikius atliepiančios grupės (Muzika ir lytis, Muzika arabų pasaulyje, Turkiškai kalbančio pasaulio muzika, Pietryčių Azijos atlikimo menai ir kt.).

Liaudies muzikos instrumentų tyrimų grupė (LMITG) yra viena seniausių. Ji buvo įsteigta 1962 metais žymaus vokiečių mokslininko Ericho Stockmanno iniciatyva, įvykus pirmajai tarptautinei liaudies muzikos instrumentų tyrėjų konferencijai. Grupės darbui tradiciškai vadovauja Vokietijos etnomuzikologai. Dabartinė jos pirmininkė – Pietryčių Azijos ir kitų egzotinių kraštų muzikos tyrėja, Malaizijos Putros universiteto profesorė dr. Gisa Jähnichen. LMITG susitikimai-konferencijos vyksta skirtingose šalyse maždaug kas dvejus trejus metus. Perskaityti pranešimai dažniausiai publikuojami specialiaame grupės leidinyje *Studia Instrumentorum Musicae Popularis*. Reikia paminėti, kad XVI Liaudies muzikos instrumentų tyrimų grupės susitikimas įvyko 2006 m. balandžio 6–8 d. Vilniuje, Lietuvių literatūros ir tautosakos institute. Pasiūlymą surengti LMITG konferenciją Lietuvoje iš buvusių grupės vadovų – Leipcigo universiteto prof. Andreaso Michelio ir Abo universiteto prof. Gunnaro Ternhago – gavo Instituto darbuotojos Austė Nakienė ir Rūta Žarskienė, kai 2002 metais pirmą kartą nuvyko į Falune (Švedijoje) vykusį XV LMITG susitikimą (iki tol Lietuvos etnomuzikologai šios grupės veikloje nedalyvavo). Vilniuje vykusioje tarptautinėje konferencijoje įvairiomis aktualiomis temomis diskutavo daugiau kaip trisdešimt mokslininkų iš septyniolikos pasaulio valstybių (dalies pranešimų pagrindu parengti straipsniai buvo skelbti *Tautosakos darbų XXXII* tome).

XVII Liaudies muzikos instrumentų tyrimų grupės susitikimas įvyko 2009 metais Erkneryje, Vokietijoje, o XVIII – 2011-aisiais Kroatijos sostinėje Zagrebe. Deja, negavę finansavimo, lietuvių mokslininkai į šias konferencijas negalėjo nuvykti. Todėl reikia pasidžiaugti, kad šįmet mūsų etnomuzikologai vėl aktyviai įsitraukė į grupės veiklą ir kaip niekada gausiai dalyvavo jos XIX susitikime. Konferencija, kurią suorganizavo grupės vadovybė kartu su Bambergo universiteto komanda – profesore emerite Marianne Bröcker ir jos buvusiais studentais, vyko žymios klarnetų ir kitų medinių pučiamųjų instrumentų gamintojų firmos *Schwenk und Seggelke* koncertų salėje. Kaip visada, renginys sukviėtė visą būrį instrumentologiniuose tyrimuose besispecializuojančių etnomuzikologų iš daugybės pasaulio šalių: Vokietijos, Austrijos, Serbijos, Lietuvos, Gruzijos, Švedijos, Suomijos, Turkijos, Ispanijos, Rusijos, Mongolijos, Šri Lankos, Tailando, Japonijos, Peru, JAV ir kt. Simpoziumą atidarė tyrėjai iš Austrijos Daniela Mayrlechner, Manfredas Riedlas, Marie-Theres Stickler ir Rudolfas Pietschas, ne tik atskleidę 1946–1960 m. Štirijos regione gyvavusio itin populiaraus liaudiškos muzikos ansamblio *Edler Trio* fenomeną, bet ir gyvai atlikę Alpių regiono folkloro pavyzdžių.

Iš perskaitytų 32 pranešimų daugiausia atliepė pirmajai konferencijos temai – „Pučiamieji instrumentai regioninėse kultūrose“; kiti buvo skirti antrajai temai – „Instrumentinio muzikavimo socialinė svarba“. Daugelis mokslininkų pristatė savo naujausių tyrimų duomenis, pagrįstus ekspedicijose surinkta medžiaga. Pučiamųjų temą puikiai iliustravo kolekcininko Hanneso Heyne's surengta įvairių tautų tradicinių pučiamųjų instrumentų parodėlė; ji suteikė galimybę ne tik iš arti apžiūrėti instrumentus, bet ir juos išbandyti. Dalis pranešimų

buvo skirta retai naudojamiems, nykstantiems (arba jau išnykusiems) Eurazijos ir egzotiškų kraštų etniniams instrumentams. Antai vokiecis Ulrichas Morgensternas pristatė savo ekspedicijose Belgorodo srityje, vykdytose drauge su jaunu rusų etnomuzikologu Michailu Šilnovu, atrastą muzikantą, gaminantį ir grojantį buvusiu piemenų instrumentu – dviguba birbyne (rus. *нуууук*). Mokslininko nuomone, senieji pučiamieji instrumentai neabejotinai turėjo įtakos grojimo armonikomis stiliui. Pirmą kartą grupės darbe dalyvaujanti mongolė Otgonbajar Čuluunbaatar analizavo Altaiaus kalnuose gyvenančios oiratų etninės grupės švilpynės *cuur* gamybą, derinimą, atlikimo būdus ir naudojimą archajiškuose gamtos garbinimo ritualuose. Apie Pietryčių Azijoje gyvenančios jue (*Lue*) tautelės švilpynę *pi* papasakojo G. Jähnichen. Ji pastebėjo, kad nors šiandien švilpynė naudojama tik pasilinksminimo tikslais, tačiau jos įvardijimuose (moteriška ir vyriška dūdelė) ir melodiniuose piešiniuose galima įžvelgti tikros archaikos atspindžių. Diskusijas sukėlė Venesuelos indėnų muzikinę kultūrą tiriančios vokiečių muzikologės Katrin Lengwinat iškeltas klausimas: ar nuo seno su Vakarų kultūra kontaktus turinčios vaju (*Wayuu*) genties vyrų naudojamos ir sakraliąją prasmę išsaugojusios birbynės (*sawawa* ir *wotoroyoi*) yra vietinės kilmės, ar atkeliavusios per Europą iš arabų šalių? Antropologas iš Peru Juanas Javieras Rivera susidomėjo atokiose Andų aukštikalnėse gyvenančios indėnų tautelės išilgine švilpynė *kinran-pinkullu*, kuria groja tik moterys. Tyrėjo duomenimis, iki tol panašios švilpynės buvo žinomos tik Vakarų Amazonėje ir Andų regione, jomis grojo tik vyrai. Pasak turkės Şebnem Sençerman, *zurna* Turkijoje nėra gerbiamas instrumentas, nes naudotas tik pasilinksminimuose, vestuvėse ir pan. Tarpukaryje *zurna* buvo net už-

drausta, liepta groti klarnetu, o šiais laikais ši dvigubo liežuvelio birbynė bandoma padaryti prestižiniu instrumentu, ją grojama net koncertų salėse. Lolita Surmanidze iš Batumio (Gruzija) pristatė iki šiol tradicinėje aplinkoje Adžarijos regione gaminamą ir naudojamą dūdmaišį be atskiros burdoninės dūdelės *čiboni*, o vokiečių etnomuzikologijos klasikas Jürgenas Elsneris gilinasi į Jemeno dvigubos birbynės *mizmar* regioninius konstrukcijos, derinimo, grojimo ypatumus.

Dalis pranešimų buvo skirta ansambliniam instrumentiniam muzikavimui. Tailando atstovė Rewadee Ungpho kalbėjo apie vienos etninės klajoklių grupės (*Urak Lawoi*) kovos menus palydintį ansamblį, susidedantį iš pučiamųjų ir mušamųjų instrumentų, ir apgailestavo, kad šiandien jau niekas nebegroja liaudišku klarnetu *pi gayok*. Rinko Fujita atkreipė dėmesį į komercinį muzikos instrumentų naudojimą (šios tradicijos ištakos siekia XVIII a.), *čin-don-ja* vadinami pučiamųjų ir mušamųjų instrumentų ansambliai vilioja pirkėjus į parduotuves ir šiandieninėje Japonijoje. Keletas pranešimų buvo skirti variniams pučiamiesiems, pučiamųjų orkestrams ir jų įsiliejimui į tradicinę įvairių tautų kultūrą. Etiopė Timkehet Teffera apžvelgė profesionalių pučiamųjų orkestrą raidą Etiopijoje. Apie pučiamųjų instrumentų ansamblių (*dūdy orkestrų*) vaidmenį žemaitiškose laidotuvėse kalbėjusi R. Žarskienė atkreipė dėmesį į unikalų Žemaičių Kalvarijos kalnų ir kitų katalikiškų giesmių atlikimo su pučiamaisiais būdą praleidžiant dalį giesmės teksto. Liaudiškai varinių pučiamųjų tradicijai, tai yra Gučos liaudies trimitininkų festivaliui, vykstančiam nuo 1961 metų ir suburiančiam vis daugiau lankytojų, buvo skirtos ir viešos Serbijos muzikinės etnokultūros tyrinėtojų diskusijos. Etnomuzikologų Dan-

kos Lajić-Mihajlović, Mirjanos Zakić ir antropologės Miroslavos Lukić-Krstanović pranešimuose šis fenomenas buvo nagrinėjamas istoriniame, socialiniame, kultūriniame ir meniniame kontekstuose. Buvo iškeltas klausimas, kokioms pozicijoms turėtų laikytis varžytuvių žiuri dalyvaujantys etnomuzikologai, kai festivalis, kuriame susitinka visų regionų, taip pat ir Serbijos romų pučiamųjų instrumentų ansambliai (orkestrai), stipriai paveikia, niveliuoja regioninę tradiciją.

Konferencijoje skaityti ir vieną ar kitą reiškinį, kitus muzikos instrumentus bei tradicijas nagrinėjantys pranešimai. Antai Bosnijos ir Hercogovinos atstovė Jasmina Talam apžvelgė savo tautos tradicinius pučiamuosius instrumentus, o gruzinė Nino Macharadze – vien tik vaikų Gruzijoje naudotus ir tebenaudojamus muzikos instrumentus. Ekstravagantiškasis Manfredas Bartmanas iš Austrijos nustatė, kad septintojo dešimtmečio pabaigoje populiarios *Rolling Stones* grupės gitaristas Keithas Richardsas savo gitarą derino netemperuotu (*open tuning*) penkiastygės bandžos *in G* principu. Nevienareikšmišką reakciją sukėlė G. Kirdienės pranešimas apie instrumentinio muzikavimo reikšmę į Sibiro platybes ištremtiems lietuviams ir gyvai atlikta Maironio „Lietuva brangi“. Ispanė Susana Moreno papasakojo apie liaudiško smuiko *rabel*, dar neseniai buvusio atokių Kantabrijos vietovių nevertinamą piemenų instrumentu, socialinio statuso pasikeitimą ir virtimą šio regiono simboliu. V. Palubinskienė apžvelgė kanklių, tapusių tautiniu lietuvių instrumentu, naudojimo ir jomis atliekamo repertuaro raidą nuo apeiginių kaimo penkiastygių iki festivaliuose bei Dainų šventėse koncertuojančių kanklininkų ansamblių. Kalbėta ne tik apie styginius, bet ir apie dumplinius instrumentus. Apie vieną populiariau-

sių Frankonijos regiono liaudies muzikos instrumentų – koncertiną, jos raidą, gamybos, derinimo ypatybes, mokymosi groti principus savo pranešime pasakoją buvęs Bambergo universiteto absolventas Christophas Meinelis. O Sankt Peterburgo konservatorijos docentė Irina Popova pademonstravo liaudiškos notacijos pavyzdžių, užfiksuotų folkloro rinkimo ekspedicijų XXI a. pradžioje Vologdos srityje (šiaurės vakarų Rusija) metu ir naudojamų mokantis groti armonika.

Vakarais, po intensyvaus darbo, konferencijos dalyviai galėjo pasiklausyti Rytų Frankonijos muzikos ir dainų Bambergo apylinkėse išikūrusioje Apendorfo tradicinėje smuklėje ir pasigrožėti muzikos instrumentų kolekcija, sukaupia aštuoniasdešimtmečio smuklės šeimininko, taip pat apžiūrėti *Schwenk und Seggelke* dirbtuves ir pasiklausyti čia pat gaminamais barokiniais mediniais instrumentais pučiamųjų trio atliekamų to laikotarpio kūrinių. Paskutinį konferencijos vakarą mokslininkai buvo pakviesti paskanauti nacionalinių patiekalų ir pasiklausyti liaudies kapelų bei pavienių muzikantų griežiamos tradicinės muzikos jau pačiame Bamberge. Klausytojus ypač sužavėjo koncertinomis ir bandonijomis grojančių muzikantų meistriškumas.

Pirmą kartą besilankančius Bamberge nustebino šio Antrojo pasaulinio karo metais beveik nenukentėjusio, mažąją Vokietijos Venecija vadinamo miesto grožis. Bambergas garsėja ir vienu didžiausiu Europoje senamiesčiu, įrašytu į pasaulinį UNESCO paveldo registrą, gotikinėmis ir barokinėmis bažnyčiomis bei vienuolynais, šventųjų skulptūromis papuoštais namų fasadais, tiltais ir tilteliais, grakščiai juosiančiais vasarą atgyjantį Regnico upės kanalą.

Rūta Žarskienė

ŠIUOLAIKINIO FOLKLORO KONFERENCIJA PILAITĖS GIMNAZIJOJE

Kovo 21 dieną Pilaitės gimnazijoje įvyko lituanistinė konferencija „Kai prakalbinu praeitį...“ Šiuolaikiam folklorui skirtus pranešimus skaitė ir įvairius kūrybinius darbus pristatė Vilniaus Pilaitės, Gabijos, Žvėryno gimnazijų bei Martyno Mažvydo progimnazijos mokytojai ir moksleiviai. Ši lituanistinė konferencija surengta kaip baigiamasis integruoto tarpdalykinio projekto „Kai prakalbinu praeitį...“, kuriame dalyvavo keturios minėtos Vilniaus mokyklos, renginys. Projektas vykdytas 2012 m. spalio–2013 m. kovo mėnesiais. Jo dalyviams kilo mintis jaunam žmogui suteikti galimybę savitu žvilgsniu pažvelgti į tradiciją ne kaip į muziejinį eksponatą, bet kaip į praeities ir dabarties jungtį. Buvo apklausta 280 Vilniaus mokyklų 13–18 metų moksleivių. Jie atsakė į daugelį klausimų, kaip antai: kada ir kur susidūrei pirmą kartą su liaudies kūryba? Kokie tautosakos žanrai tau pažįstami iš vaikystės? Kas supažindino su tautosaka? Koks tautosakos personažas labiausiai patiko? Ko tu išmokai iš tautosakos? Anketos duomenis apibendrino Pilaitės gimnazijos IV b ir c klasės mokiniai, vadovaujami matematikos mokytojų Laimos Visminienės ir Laimos Valienės. Kitas projekto užduotis – pranešimų rengimą, kūrybinių kompozicijų kūrimą, esė rašymą, konferencijos programėlės maketavimą – jo dalyviai atliko vadovaujami dalykų mokytojų. Vienas įsimintiniausių projekto renginių – moksleivių ir mokytojų viešnagė Lietuvių literatūros ir tautosakos institute kovo 7 dieną. Čia jie susipažino su Lietuvių tautosakos rankraštyne saugomų tautosakos rinkinių įvairove, domėjosi, kaip užrašomas, tiriamas ir skelbiamas šiuolaikinis folkloras,

Projekto dalyviai Lietuvių literatūros ir tautosakos institute
Ingos Masonaitės-Katilienės nuotrauka, 2013

konsultavosi su Instituto folkloristais, apžiūrėjo istorinius Vileišių rūmus.

Netradiciškai konferencijos dalyvius pasveikino Pilaitės gimnazijos Socialinių ir humanitarinių mokslų skyriaus vedėja Rūta Pačkauskienė, į susirinkusiuosius prabilusi gimtąja žemaičių tarme ir priminusi, kad būtina pažinti savo šaknis, juolab kad šie metai paskelbti Tarmių metais. IIc klasės moksleiviai pateikė savąją lietuvių liaudies pasakų interpretaciją ir pristatė literatūrinę kompoziciją „Paprasta nepaprasta“, sukurtą tautosakos motyvais. Pirmąjį pranešimą „Tautosaka jauno žmogaus akimis. Integruoto tarpdalykinio projekto *Kai prakalbinu praeitį... anketos duomenų analizė*“ skaičiusios Pilaitės gimnazijos mokytojos Aušra Baliukynaitė ir Milda Minderienė pristatė projekto vykdymo metu atliktų tyrimų duomenis. Daugumai klausytojų pasirodė įdomu, jog

namų įtaka supažindinant vaikus su tautosaka silpsta. Anketos rezultatai rodo, kad geriausiai prisimenami populiariausi liaudies kūriniai, kaip antai: pasakos, dainos, patarlės, mįslės, o menkiausiai atpažįstami patys archajiškiausieji – raudos, sutartinės, užkeikimai. Be to, paaugliai pripažįsta, jog tautosakos kūriniai daro įtaką šiandieniui jų gyvenimui – jie ne tik patys susipažįsta su tautosaka, bet ateityje tikisi su ja supažindinti ir savo vaikus.

Jauniausi konferencijos dalyviai, Martyno Mažvydo progimnazijos pradinio ugdymo trečiokai, vadovaujami mokytojos Jovitos Ragauskaitės, pasirinko dabar itin aktualią vaikiškų pasierzinimų temą, kurios pristatymą konferencijoje pavadino „Vėdis dviveidis erzinimas palaidas“. Vakai ne tik užrašinėjo ir piešė jiems žinomus pasierzinius, iš jų sudarė tautosakos rinkinį, bet ir specialiai šiam renginiui sukūrė draugišką ir šmaikščių pasierzinimų inscenizaciją. Mokytoja J. Ragauskaitė, pristatydamą darbą, papasakojo apie tradicinių tautosakinių pasierzinimų žanrą ir šiuolaikinius jo pavidalus bei būtinybę jausti ribą tarp pasierzinimo ir pasityčiojimo.

Mokytojos Elenos Palubinskienės vadovaujamų Martyno Mažvydo progimnazijos septintokų pasirodymas susidėjo iš dviejų dalių. Pirmojoje moksleiviai skaitė pranešimą „Tradicijų tęstinumas ir kaita šiuolaikiniuose anekdotuose apie Petriuką, šeimą ir mokyklą“, kuriame išsamiai pristatė pagrindinius anekdotų žanro bruožus, aptarė jų kaitos ir išskirtinio populiarumo priežastis. Antroji darbo dalis – populiariausių anekdotų apie Petriuką motyvais sukurtos ir pačių moksleivių suvaidintos mizanscenos. Konferencijoje dalyvavę tos pačios progimnazijos aštuntokai kartu su mokytoja Živile Meškėliene gilinosi į liaudies dainų pasaulį. Pranešime „Tolimas artimas liaudies dainų pasaulis“ buvo kal-

bama apie visais laikais aktualią mergelės ir bernelio meilės istoriją ir dabartines jos interpretacijas. Moksleivės padainavo lietuvių liaudies sutartinę, nusakančią svarbiausius mergelės gyvenimo etapus, o šiandieninę šios istorijos versiją pailustravo repo stiliumi sukurta daina.

Vilniaus Žvėryno gimnazijos mokytojos Orintos Bundonienės vadovaujami gimnazistai pateikė gausiai iliustruotą pranešimą „Bitė tradicinėje ir šiuolaikinėje tautosakoje“. Jie pastebėjo, kad bitės įvaizdis lietuvių tautosakoje gana dažnas, labiausiai liaudies pabrėžiamas bitelės darbštumas, jos veiklumas.

„Lietuvių liaudies pasakose deklaruojamos vertybės ir jų situacija šiandien“ – taip pavadintą pranešimą pristatė Gabijos gimnazijos moksleiviai ir jų mokytoja Rita Vilkelienė. Be kitų pastebėjimų, pranešėjai pabrėžė, jog išmintis, darbštumas, šeimos tarpusavio santykiai yra vyraujančios pasakų vertybės, kurios aktualios ir šiandien.

Klasikinėje tautosakoje itin populiarius našlaičio įvaizdžio šiuolaikinėms transformacijoms buvo skirtas Pilaitės gimnazijos III klasės mokinių projektinis darbas „Kas nutiko tautosakiniam našlaitėliui?“ (konsultavo mokytoja Inga Masonaitė-Katilienė). Mokiniai savo darbo tikslą įvardijo taip: išsiaiškinti, koks yra tradicinis lietuvių liaudies pasakų, dainų (raudų) ir patarlių našlaitėlis, kaip pasikeitė jo portretas šių laikų visuomenėje.

Dar vienas šios gimnazijos moksleivių pranešimas, kurį pateikė mokytojos Jolantos Šveckutės suburtos III klasės gimnazistės, buvo skirtas šiuolaikinėms patarlėms, tiksliau – išskirtinio dėmesio populiariojoje kultūroje, žiniasklaidoje ir net politikoje susilaukiančioms antipatarlėms. Merginos ne tik išsamiai aptarė šiuos tautosakos kūrinėlius, bet, pasirinkusios nūdien dažnai keliamą temą – sėkmingų merginos teky-

bų klausimą, ir perskaitė pranešimą „Nauji metai – nauji lapai“, taip pat iš pačių populiariausių antipatarių sukūrė ir suvaidino trumpą spektakliuką.

Konferencijos pabaigoje auditorijai buvo pristatytas pranešimas „Lietuvių folkloro senovė ir šiandiena. Kas, ką ir dėl ko renkame?“ Jį skaičiusi Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto vyresnioji mokslo darbuotoja Vita Ivanauskaitė-Šeibutienė, apibendrindama konferencijoje mokytojų ir moksleivių pateiktus darbus, aptarė svarbiausias šiuolaikinės lietuvių folkloristikos kryptis ir naujų tyrimų perspektyvas.

Džiugu, kad iš pradžių tokia vieniša atrodžiusi šio projekto idėja greitai surado bendraminčių. Norinčių prisidėti ir pažvelgti į tautosaką kitaip atsirado ne tik tarp lituanistų, bet ir tarp kitų dalykų mokytojų. O svarbiausia, kad mokiniai, pradžioje gal kiek skeptiškai mąstę apie pasiūlymą vykdyti šį projektą, vėliau tapo pagrindiniai veiklų iniciatoriai ir vykdytojai, noriai prisidėję atsakomybę domėtis savo tautos praeitimi ir apie tai pasakoti bendraamžiams jiems suprantama kalba.

Aušra Baliukynaitė, Milda Minderienė

PASKAITA APIE PASAKŲ RINKINĮ *TŪKSTANTIS IR VIENA NAKTIS*

Šių metų birželio 25–30 dienomis Vilniuje vyko Tarptautinės folkloro naratyvų tyrimų draugijos (*The International Society for Folk Narrative Research*, sutrumpintai – ISFNR) kongresas. Stebėti, kaip vyksta jo parengiamieji darbai, iš Getingeno (Vokietija) į Lietuvą kovo mėnesio pradžioje atvyko draugijos prezidentas profesorius Ulrichas Marzolphas. Jis yra garsus Rytų pasakų tyrėjas komparatyvistas, persų ir arabų žodinės kultūros žinovas, vienas iš

pasaulinės pasakų enciklopedijos (*Enzyklopädie des Märchens*) leidėjų ir autorių.

Viešėdamas Lietuvių literatūros ir tautosakos institute ir bendraudamas su mūsų folkloristais, U. Marzolphas maloniai sutiko paskaityti paskaitą „Kokios „naktys“? Mokslinis žinojimas vs. populiarai samprata apie garsiausią pasaulio pasakų rinkinį“. Ji buvo skirta populiarinio leidinio *Tūkstantis ir viena naktis* pasakų keliui. *Tūkstantis ir viena naktis* – visame pasaulyje gerai žinomų rytietiško pasakų rinkinys, sulaukęs ne vieno leidimo įvairiomis kalbomis. Nors knygos pavadinimas daugeliui iš mūsų žinomas, esame dar vaikystėje skaitę šių pasakų, vis dėlto aiškėja, kad mūsų supratimas apie *Tūkstantį ir vieną naktį* tik tuo ir apsiriboja. Ir nieko keista, nes daug klausimų kyla ir patiems rytietiško pasakų žinovams bei tyrinėtojams. Jie iki šiol laužo galvas, iš kur šios pasakos kilusios, kada buvo surinktos į vientisą kolekciją. Trumpai pristatysiu, apie ką buvo kalbama profesoriaus paskaitoje.

U. Marzolphas iškėlė vieną pagrindinį klausimą: kokios žinios apie *Tūkstančio ir vienos nakties* kilmę, istoriją ir ypatumus pasiekė visuomenę, kas šiame perdavimo procese dalyvavo? Nagrinėdamas šią temą, mokslininkas griežtai atskyrė du požūrius į garsųjį rinkinį: mokslinį ir populiarųjį. Abu šie žinojimai pasižymi ne tik griežta atskirtimi, bet neretai ir susipina, daro įtaką vienas kitam.

Pirmasis *Tūkstančio ir vienos nakties* vertimas pasirodė 1704 metais. Į prancūzų kalbą pasakas išvertė orientalistas Antoine'as Gallandas. Kad tuo metu ši knyga tapo pačia skaitomiausia, rodo galybė jos leidimų ir vertimų. Vėliau šis rinkinys pasitarnavo ir kaip Rytų pasaulio kultūros įkvėpimo šaltinis daugybei įvairių darbų – tapybos, šokių, operos, dramos, pantomimos, muzikos, architektū-

ros, kino... Vis dėlto čia esama ir tam tikrų sąpastų, į kuriuos pakliūva Vakarų pasaulio žmogus, norėdamas perprasti Rytų kultūrą. *Tūkstantis ir viena naktis* tapo vakarietiško supratimo apie Rytų pasaulį matrica, tačiau tai nereiškia, kad tas supratimas yra teisingas. Žinoma, kai kurie rytietiško pasakų motyvai Vakaruose itin išpopuliarėjo, pavyzdžiui, skraidančio kilimo, džino, išleisto iš butelio ir pildančio šeimininko norus. Pasakymas „tūkstantis ir viena naktis“ netgi tapo posakiu, išreiškiančiu begalybę. Bet šis Rytų pasaulio suvokimas yra paviršutiniškas. Profesorius U. Marzolphas pažymėjo ir kitą faktą, Vakarų kultūroje virtusį jau savotišku stereotipu. Geriausiai žinomos pasakos, *Tūkstančio ir vienos nakties* reprezentantės, tokios, kaip „Aladino lempa“, „Ali Baba ir keturiasdešimt plėšikų“, nepriklausė garsiajam rinkiniui. Paskatintas komercinės sėkmės, A. Gallandas ėmė ieškoti šaltinių, iš kurių būtų galima gauti daugiau pasakų. Minėtas pasakas jam pasekė sirė maronitė Hanna Diyab.

Rinkinio *Tūkstantis ir viena naktis* kilmė yra labai neaiški. Tyrėjai jį laiko indišku arba iranietišku. Prie indiškosios kilmės teorijos priartintų indų literatūroje aptinkama réminė pasakojimo struktūra ir kai kurie analogiški motyvai. Visiškai tokių pat motyvų aptinkama ir X amžiaus arabiškuose šaltiniuose. Remdamiesi šiais ir kitais faktais, mokslininkai atkūrė *Tūkstančio ir vienos nakties* kilmę. Pirminis persiškas šaltinis VIII amžiuje buvo išverstas į islamizuotą arabišką versiją. Į ją pakliuvo medžiagos ir iš kitų rinkinių. XII amžiuje rinkinys gavo pavadinimą *Alf layla wa-layla* ('Tūkstantis ir viena naktis'), vėliau išpopuliarėjo Egipte. Vis dėlto apie šio rinkinio turinį nėra detalesnės informacijos, žinoma tik tai, kad jis kadaise buvo.

Per šimtmečius į *Tūkstantį ir vieną naktį* buvo įtraukta įvairiausių žanrų kūrinių:

epinių pasakojimų, stebuklinių pasakų, pasakų-legendų, pasakų apie gyvūnus, juokų ir anekdotų. A. Gallando išverstas ir papildytas rinkinys labiau tenkino Vakarų skaitytojo įsivaizdavimą, kokie turėtų būti Rytai, nei kokie jie yra iš tikrųjų.

Kiek kitaip buvo su angliškais vertimais, kurie pasirodė XIX amžiuje. Pirmasis buvo E. W. Lane's (1839), antrasis – R. Burtono (1885). Abu jie vertė iš arabiškų spausdintų tekstų. R. Burtono tekstai dvelkia atviru seksualumu, o tai Viktorijos laikų Anglijoje buvo savotiška provokacija.

Vėliau pasipylė įvairūs rinkinio vertimai pavertė šias pasakas populiariosios kultūros dalimi – pagal jas buvo statomi spektakliai, kuriami filmai. XX–XXI amžiuje pasakų personažai virto lengvai atpažįstamais prekiniais ženklais: Ali Babos pavadinimas suteikiamas rytietiškiems restoranams, pirklio Sindbado vardas siejamas su kelionėmis, todėl taip pavadinamos kelionių agentūros ir pan.

Baigdamas savo paskaitą, profesorius U. Marzolphas pabrėžė rinkinio reikšmę pasaulio kultūrai. Šios pasakos yra svarbus žmonių komunikacijos komponentas.

Jūratė Šlekonytė

MOKSLINĖ KONFERENCIJA „PROFESORIAUS NORBERTO VĖLIAUS SKAITYMAI VI“

Balandžio 25 dieną Lietuvių literatūros ir tautosakos institute įvyko jau tradicinė šeštoji mitologų konferencija, sutrumpintai paprastai vadinama „Vėliaus skaitymais“, šiemet skirta Profesoriaus 75-osioms gimimo metinėms. Konferencijoje dalyvavo dešimt pranešėjų iš įvairių Lietuvos mokslo įstaigų.

Po trumpos rengėjo įžangos ir Ramunės Vėliuvienės žodžio konferencija pradedo Naglio Kardelio (Lietuvos kultūros tyrimų institutas) pranešimu „Filosofinis žvilgsnis į mokslinį Norberto Vėliaus palikimą“, kurio turinį pavadinimas gana tiksliai ir atskleidžia. Apskritai platesnis bei atidesnis filosofinis žvilgsnis į mūsų tyrimus seniai labai išsiilgtas.

Antrąjį pranešimą „Baltiškų teofanijų pėdsakai“ skaitė Rimantas Balsys iš Klaipėdos universiteto. Kalbėta apie tai, kokia ikirikščioniškuoju laikotarpiu galėjusi būti dievų ir žmonių akistata, kaip dievai apsireikšdavę žmonėms, kokios buvusios to apsireiškimo ypatybės bei aplinkybės.

Trečioji kalbėjo Daiva Vaitkevičienė (LLTI). Jos pranešimo pavadinimas – „Paukštė, kylanti iš pelenų: mirusiųjų deginimas XIII–XIV a. Lietuvoje, žvelgiant iš mitologinės perspektyvos“. Buvo paliesyta daugybė įdomiausių baltų mitologijos temų, kurias labai norėtuši pamatyti išplėtotas autorės straipsnyje, straipsniuose ar net knygoje.

Nijolė Laurinkienė (LLTI) perskaitė pranešimą „Skalsė (*Claviceps purpurea*) ir jos sąsaja su žemės mitiniu pasauliu“. Apžvelgti tyrimai, kurių skalsė mūsų tradicijoje jau yra susilaukusi, įvairūs skalsės vardai ir jos mitinė reikšmė, ypač – rugiapjūtės mitiniame vaizdyne.

Jolanta Zabulytė (Vilniaus dailės akademijos Kauno dailės fakultetas) perskaitė pranešimą labai trumpu pavadinimu „Pušis“. Tačiau kalbėta, žinoma, ne apie pušį apskritai, bet apie religinę ir mitologinę pušies reikšmę, remiantis skelbta bei pačios autorės surinkta medžiaga.

Šeštasis pranešimas buvo Elvyros Usaičiovaitės iš Lietuvos kultūros tyrimų instituto. Jo tema – „Lietuvių vainiko religinė simbolika“ – apžvelgta remiantis istoriniais

baltų religijos ir mitologijos šaltiniais, tautosaka, papročių medžiaga ir kt.

Giedrės Bufienės (LLTI) pranešimas vadinasi „*Tykus vanduo*: įvaizdžio simbolika lietuvių ir slavų paremijose“. Mitologijos požiūriu aptartas plačiai Europoje žinomas priežodis „Tykus vanduo krantus plėšia“; jo variantai ir sąsajos.

Aštuntajai pranešimą, pavadintą „Etiologinių sakmių turinio specifika kaip pagrindas jų tipologijai“, teko skaityti Radvilei Racėnaitei (LLTI). Vieni etiologines sakmes laiko savotiška „liaudies biblija“ ir klasifikuoja pagal jose pasirodančius biblinius motyvus ar personažus, o kiti, priešingai, jas laiko archajišku ikirikriščiونيšku paveldu, tik paviršutiniškai paveiktu krikščionybės, tad atitinkamai ir klasifikuoja.

Skirmantas Valentas iš Šiaulių universiteto skaitė pranešimą „Vlado Braziūno *deivos* ir *žmuo*“. V. Braziūno poezijos pagrindu aptarti mitologijos ir kalbotyros (etimologijos) mokslų atspindžiai šiuolaikinėje poezijoje, savitas „poetinės mitologijos“ bei „poetinės etimologijos“ reiškinys.

Paskutinis pranešimas irgi buvo susijęs su poezija ir vadinosi „Neskaitytas Maironis: *Apsisupusi šydu, auksu austu, raudonu, Saulė žengia per dangų karalienės gražybę!*“ Pranešime konkrečiu pavyzdžiu parodytas itin atidus, netgi pažodinis Maironio sekimas lietuvių mitologija bei tautosaka. Apie šį pranešimą galėčiau papasakoti daug plačiau, nes esu jo autorius. Betgi čia, kaip ir pačioje konferencijoje, visiems vienodai privalu laikytis reglamento. Todėl tepridursiu, kad po konferencijos visi jos dalyviai ir svečiai buvo pakviesti kiek pažemynėliauti, o už šią galimybę turime padėkoti „Dundulio“ alaus daryklai ir asmeniškai tradicinės aludarystės meistriui Simonui Gutautui.

Dainius Razauskas

VAIDINOME „VELIUONIEČIŲ LIETUVIŲ VESELIJA“

Veliuonos Antano ir Jono Juškų gimnazijos bendruomenė, puoselėdama etnokultūrinės tradicijas, vykdo garsių tautosakininkų brolių Juškų kraštotyrinio paveldo sklaidą. Gimnazijoje jau tapo tradicija rengti XIX amžiaus veliuonietišku vestuvių inscenizacijas. O kad yra iš ko semtis kūrybinių minčių ir tam reikalui daug pažintinės medžiagos, turėtume būti dėkingi XIX a. antroje pusėje Veliuonoje kunigavusiam Antanui Juškai. Jo Veliuonos apylinkėse užrašytos ir brolio Jono dėka išleistos vertingos tautosakos tomai ir yra tas lobis, prie kurio nuolatos prisiliečiame.

Minėdami Tarmių metus, vykdėme etnokultūrinį projektą „Veliuoniečių lietuvių veselija“ pagal Antano ir Jono Juškų *Svotbinę rėdą*. Jo veikloje dalyvavo visų gimnazijos klasių mokiniai; vieni jų rengė darbus tema „Mano artimųjų vestuvės“, kiti domėjosi A. Juškos aprašytais Veliuonos krašto vestuvių papročiais, kūrė inscenizaciją, lankė brolių Juškų kapus, dar kiti mokėsi A. Juškos užrašytų dainų, jas iliustravo piešiniais. Technologijų pamokose mokiniai gamino devynioliktojo šimtmečio valgius ir juos aprašė, domėjosi namų puošyba, iš karklų vytelių vaidinimui pynė tvoreles. Per istorijos pamokas mokiniai susipažino su to laikotarpio, kada gyveno broliai Juškos, įvykiais. Gimnazistų projektinius darbus buvo galima pamatyti projekto pristatymo dieną Veliuonos krašto muziejuje (jis įsikūręs buvusio dvaro rūmuose) surengtoje parodėlėje. Vyresniųjų klasių mokiniai, vykdydami projektą, itin daug dėmesio skyrė vestuvių papročių studijavimui. Jie susipažino ir su 2002, 2008 ir 2011 metais rengtų veliuonietišku vestuvių inscenizacijų filmuota medžiaga.

Projektą pristatyti nutarėme Veliuonos dvaro parke gegužės 24 dieną, parodydami spektaklį „Veliuoniečių lietuvių veselija“ pagal A. ir J. Juškų *Svotbinę rėdq.* Šią vietą pasirinkome todėl, jog manėme, kad buvęs XIX amžiaus dvaras ir jo aplinka geriausiai tiks tokiam renginiui.

Prieš spektaklį visus susirinkusiuosius Veliuonoje užrašyta A. Juškos daina pasveikino gimnazijos dainininkės, sveikinimo žodį tarė ir jos direktorė Vida Greičiūtė. Pirmoji vaidinimo dalis prasidėjo jaunosios namuose *stebėjimu, pažintuvėmis*, paskui ėjo *piršlybos, žiedynos, didvakaris, mergvakaris, vedžio (jaunojo) atvykimas, ačiavimas...* Iš jaunosios namų, tai yra dvaro parko, visi vestuvių dalyviai patraukė į Veliuonos bažnyčią – ten turėjo vykti *vinčius*. Į bažnyčią vestuviniškai važiavo karieta ir dviem brikelėmis, arklius važnyčiojo mokinių tėvai ir seneliai. Kadangi šiais laikais arklių mūsų krašte mažėja, tai buvo įspūdingas reginys. Prie bažnyčios „vestuviniųkų“ jau laukė susirinkęs didelis būrys žiūrovų.

Po sutuoktinių scenos visi renginio dalyviai pasuko prie Juškų kapo bažnyčios šventoriuje. Istorijos mokytoja Danutė Kazlauskaitė dar kartą priminė žymių Lietuvos tautosakininkų, knygų ir žodynų leidėjų nuopelnus Veliuonai ir visai Lietuvai.

Pagerbę brolių Juškų atminimą, vestuviniųkų pulkas vėl sėdo į vežimus ir nudardėjo atgal į Veliuonos dvarą. Ten, dabar – jaunojo namuose, tėvai sutiko marčią. Pirmiausia matėme kaimo liežuvautojų sceną – kaimo moterėlės aptarinėjo jaunamartę. Jaunojo namuose buvo suvaidintos ir kitos veliuonietiškos *veselijos* dalys – *jaunavedžių sukeltuvės, marčpietis, piršlio kartuvės*. „Pakorus“ piršlį, vežimu buvo išvežta svočia, ir vestuvės baigėsi.

Vestuvių inscenizacijoje vaidino trečių klasių mokiniai. Scenarijaus autorė ir

režisierė – lietuvių kalbos mokytoja Renata Matuzienė. Mokiniai atliko jaunųjų vaidmenį (Deimantė Mikštaitė ir Ignas Pranaitis), kvieslio (Ernestas Dabašinskas), kunigo (Neilas Armonas), vaidino pamerges ir pabrolius. Rengdami *veseliją* turėjome tikslą pakviesti dalyvauti ne tik mūsų gimnazijos, bet ir Veliuonos miestelio bendruomenę. Puikiai piršlio vaidmenį atliko N. Dungveckienės šeimos klinikos vadybininkas Arūnas Dungveckis, svočios – lietuvių kalbos mokytoja Jovita Mišeikienė, jaunųjų tėvais buvo mokinių tėveliai – Veliuonos kultūros centro dramos būrelio vadovė Regina Mačiulaitienė ir veterinarijos gydytojas Naglis Mačėnas. Kaimo liežuvautojas šauniai suvaidino Irena Aleksienė ir Edita Šulcienė.

Kurdama scenarijų mokytoja R. Matuzienė norėjo žiūrovams atskleisti visą XIX amžiaus vestuvių vaizdą. Manome, kad tai padaryti pavyko. Žinoma, praver-tė ir anksčiau kurtų vaidinimų patirtis, ir projekte pakviestų dalyvauti žmonių noras bei entuziazmas.

Vestuvės baigėsi, tačiau apie tai, kas buvo parodyta Veliuonos dvaro terasoje, dar bus kalbama ilgai. Visų dalyvavusiųjų atmintyje ilgam išliks senųjų veliuonietiškų vestuvių vaizdas, kurį kuo tiksliau stengėsi perteikti *veselninkų* vaidmenis atlikę mokiniai, gimnazijos ir miestelio bendruomenės nariai, taip pat muzikinį foną kūrę gimnazijos etnokultūros būrelio „Veliuonėlė“ šokėjai, Šiaulių „Juventos“ progimnazijos instrumentinė kapela, „Veliuoniečio“ ansamblio dainininkės ir šokėjai, specialiai šiam renginiui išmokę per vestuves šokamą „Veliuoniečių aplinkinį“. „Veliuonietis“ renginyje atliko A. Juškos užrašytas dainas bei žaidimus. Scenovaizdį su antros klasės gimnazistais kūrė dailės studijos „Menų faktūra“ vadovė Ramutė Matijošaitienė, tvoreles iš karklų nupynė

mokytojo Raimondo Andriko vadovaujami mokiniai, stalą puošė mokytojos Loretos Grygelienės siuvinėtos staltiesės.

Veselijoje buvo ir tradicinių valgių. Edita Šulcienė net penkias valandas plūšėjo pagal senuosius receptus marčpiečiui kepdamą svočios *karvolių*, mokytoja Jovita Mišeikienė suspaudė varškės sūrį. Svečiai galėjo paragauti krosnyje iškepto veliuonietiško *kugelio* su mėsa. Džiaugiamės, kad pasinaudoti dvaro patalpomis ir aplinka maloniai leido jo savininkė Olga Vakselytė-Larson, dėl *veselijos* netgi pagreitinsi savo kelionę iš Kanados į Lietuvą. Veliuonos krašto muziejaus direktorė Angelė Orlovskytė vaidinimui leido naudoti Veliuonos krašto muziejaus eksponatus, o klebonas sutiko, kad jaunųjų *vinčius* vyktų bažnyčioje.

Visų susirinkusiųjų renginio pabaigoje laukė dar vienas svarbus Veliuonos gimnazijos istorijai momentas. Projekto pristatymą stebėjo mūsų socialinio partnerio atstovės – viešnios iš Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto. Gimnazijos direktorė Vida Greičiūtė ir Instituto darbuotojos Vita Ivanauskaitė-Šeibutienė ir Aušra Žičkienė patvirtino bendradarbiavimo sutarties su Lietuvių literatūros ir tautosakos institutu pratęsimą. Esame dėkingi Instituto mokslininkams už gimnazijai padovanotas vertingas knygas, kurios bus naudingos tiek mokytojams, tiek mokiniams.

Gražus ir gyvas renginys, pritraukęs daug žiūrovų, įrodė, kad Veliuonos Antano ir Jono Juškų gimnazijos bendruomenė saugo ir puoselėja brolių Juškų palikimą. Apie šį renginį net ir sunku papasakoti, nes, kaip sakė ne vienas stebėjęs projekto pristatymą, jį reikia pačiam pamatyti ir išgirsti. Dalyvaudami projekte mokiniai praplėtė savo žinias, susipažino su XIX amžiaus Veliuonos krašto žodynu, atlikdami vaidmenis, atrado save. Tai buvo ren-

ginys, kuriame galėjome išvelgti ryšį tarp kelių kartų, o tai ypač svarbu dabar, kai santuoka ir šeima, kaip institucijos, mūsų visuomenėje vis mažiau vertinamos. *Veselijos* vaidinimas parodė, kaip šeimos kūrimas anuomet rūpėjo visiems – ir besituočiantiems jauniems, jų tėvams, ir visai kaimo bendruomenei.

Ir ateityje sieksime, kad A. Juškos Veliuonoje užrašytos dainos ir vestuviniai papročiai vienytų gimnazijos ir miestelio bendruomenes, o etnokultūrinių tradicijų puoselėjimas būtų vienas svarbiausių gimnazijos uždavinių.

Liucija Pranaitienė

RESPUBLIKINIS JAUNŪJŲ FILOLOGŲ KONKURSAS PAMARIO KRAŠTE

Šilutėje, Vydūno gimnazijoje, šiemet vykęs kasmetinis visos Lietuvos kūrybingos moksleivijos sambūris buvo neeilinis – Jaunųjų filologų konkursui jau 45 metai.

Iš 2013 metais Respublikinio jaunųjų filologų konkurso Tautosakos sekcijai pateikto dvidešimt vieno darbo baigiamajam etapui buvo atrinkta dešimt iš Ignalinos, Vilkaviškio, Plungės, Kėdainių, Kelmės, Ukmergės ir Mažeikių rajonų gimnazijų ir mokyklų. Šiuokart kiek daugiau sulaukta didesnės apimties, gausesnės žanrinės įvairovės tautosakos rinkinių, mažiau – tiriamojo pobūdžio moksleivių darbų.

Po gerokai ilgiau negu ankstesniais metais trukusių darbų pristatymų, aptarimo ir diskusijų buvo paskelbti laureatai. Aukščiausias Jaunųjų filologų konkurso Tautosakos sekcijos įvertinimas atiteko Ukmergės rajono Taujėnų vidurinės mokyklos devintokėms Andželikai Simanonytei ir Monikai Krikštaponytei (mokytoja Loreta

Zdaniene). Jų konkursiniame tautosakos rinkinyje – net 182 iš trijų pateikėjų užrašyti įvairių žanrų kūriniai: dainos, pasakos, pasakojimai, eilėraščiai, rateliai. Šis darbas tikrai informatyviai atspindi visą dabartinį 70–80 metų kūrybingų žmonių repertuarą, įvairius saviraiškos būdus. Svarbu tai, kad moksleivės įrašinėjo ne tik tautosakos „vienetus“, bet ir visus spalvingus moterų išsipasakojimus: taip pavyko užfiksuoti daug įdomių žinių apie jas pačias, apie žmones, iš kurių jos mokėsi, su kuriais draugavo ir dainavo, apie istorinį pateikėjų gyvenimo pokario metais kontekstą. Taip pat pateikiamos įdomiai aprašytos visų trijų moterų biografijos. Antroji vieta paskirta abiturientei Monikai Beišinaitei iš Mažeikių Merkelio Račkausko gimnazijos už tautosakos rinkinį, kuriame sudėta iš trylikos pateikėjų surinktos dainos, giesmės, įvairūs pasakojimai, ir Kelmės rajono Kražių gimnazijos abiturientėms Viktorijai Dirmeikytei, Laurai Gedvilaitei, konkursui pateikusioms tiriamąjį darbą „Moteris rezistencinėje kovoje“ (mokytoja Emilija Kvietkuvienė). Pokario kovoje dalyvavusių moterų veiklos ir kūrybos tyrimui Kražių gimnazistės pasirinko jų pačių užrašytus įspūdingus dviejų Kelmės rajone gyvenančių buvusių partizanų ryšininkų pasakojimus. Skirtingi ir įdomūs trys trečiosios vietos laimėtojų darbai. Ilgametę dalyvavimo Jaunųjų filologų konkurse patirtį turinčios Ukmergės Dukstynos pagrindinės mokyklos mokytojos Elvyros Augustinavičienės vadovaujamos moksleivės Otilija Pažėraitė (šeštokė) ir Gustė Ramanauskaitė (aštuntokė) sudarė įspūdingos apimties (457 tekstai) mo-

kyklinių anekdotų rinkinį „Petriukas vėl mokykloje“. Pirmąkart konkurso Tautosakos sekcijoje dalyvaujančios Vilkaviškio Kybartų Kristijono Donelaičio gimnazijos mokytojos Nijolės Černiauskiene mokinės Emilija Bruožytė ir Marina Saukaitytė pateikė darbą „Šeimos dainos“. Jame – itin gerai įrašytos dviejų suvalkiečių moterų dainos, padainuotos pritariant akordeonu. Trečiosios vietos laimėtojomis tapo ir Plungės „Saulės“ gimnazijos moksleivės Auksė Vilimaitė, Evelina Puidokaitė ir Viktorija Petrulytė, kartu su mokytoja Rita Barniškiene pristačiusios trijų žemaičių kartų nuotaikingų pasakojimų rinkinį „Juokingi nutikimai“.

Paskatinamieji pagyrimo raštai ir prizai buvo paskirti dviem konkurso dalyvėms. Pirmasis – už rytų Lietuvos folkloro puoselėjimą – paskirtas dvyliktokei Justinai Kardelytei iš Ignalinos rajono Didžiasalio „Ryto“ vidurinės mokyklos (mokytoja Nijolė Keraitienė), savo darbe „Pašnekesiai su Bronia“ pristačiusiai išties įdomią ir kūrybingą 97 metų pateikėją; antrasis paskatinamasis prizas (už daugiaaspektį folkloro interpretavimą) atiteko Vilkaviškio rajono Gražiškių gimnazijos trečiaklasei Ievai Griškaitytei, pateikusiai darbą „Laidotuvių papročiai ir paminklų užrašai“ (mokytoja Rasa Kvirevičienė).

Kaip ir kasmet, Jaunųjų filologų konkurse dalyvavusių moksleivių tautosakiniai darbai perduoti Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštynei. Beveik visi Tautosakos sekcijos konkursantai, išskyrus, žinoma, abiturientus, ketina ir toliau rinkti bei tyrinėti tautosaką, rengti darbus naujiems konkursams.

Vita Ivanauskaitė-Šeibutienė